

ЛЕКСИКА ЕПІСТОЛЯРІЙ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: СЕМАНТИЧНІ НЕОЛОГІЗМИ

У статті здійснено комплексний аналіз лексико-семантичної системи української літературної мови кінця ХІХ – початку ХХ століття на матеріалі листування В. Леонтовича, Є. Чикаленка та Ф. Матушевського. Розглянуто семантичну деривацію, зокрема метафоризацію та метонімізацію різних частин мови. Приділено увагу формуванню нових значень слів унаслідок термінологізації та детермінологізації лексики.

Ключові слова: епістолярія, семантичний неологізм, метафоризація, метонімізація, термінологізація, детермінологізація.

Таванець Н.В. Лексика епістолярія кінця ХІХ – початку ХХ століття: семантичні неологізми. *В статті здійснено комплексний аналіз лексико-семантичної системи української літературної мови кінця ХІХ – початку ХХ століття на матеріалі листування В. Леонтовича, Є. Чикаленка та Ф. Матушевського. Розглянуто семантичну деривацію, зокрема метафоризацію та метонімізацію різних частин мови. Удделено увагу формуванню нових значень слів унаслідок термінологізації та детермінологізації лексики.*

Ключевые слова: эпистолярный, семантический неологизм, метафоризация, метонимизация, терминологизация, детерминологизация.

Tavanets N.V. The vocabulary in epistolary texts of late XIX – early XX century: semantic neologisms. *The article presents a comprehensive analysis of the most typical changes in lexical-semantic system of Ukrainian language of late XIX – early XX century, based on correspondence by V. Leontovich, E. Chykalenko, F. Matushevskiy. We examined the semantic derivation, including metaphor and metonymy of the different parts of speech. We paid attention to the formation of new meanings of words due to terminologization and determinologization.*

Keywords: epistolary, semantic neologism, metaphor, metonymy, terminologization, determinologization.

Потреба вдосконалення норм сучасної української літературної мови та розширення її лексичного складу змушує мовознавців усе частіше звертатися до мовного досвіду громадських діячів кінця ХІХ – початку ХХ ст., які сприяли становленню української літературної мови як поліфункціональної та унормованої. У їхніх виступах поступово викристалізувалася думка про те, що літературна мова не може бути тотожною народній розмовній мові [12: 343–345; 13: 472–476]. А певна обмеженість, недостатність словникового запасу і стильова нерозгалуженість самої лише народної мови викликали важливу тенденцію розвитку лексики – творення нових слів [6: 19].

Творення нових слів є одним із найважливіших засобів збагачення словникового складу мови. Проте цей процес при всій його постійності й регулярності не можна уявити як механічне продукування нових слів, що впливає з певних органічних і функціональних властивостей мови. Як зазначає О. Муромцева, соціальна зумовленість мови, її тісний зв'язок із розвитком суспільства в словотворчих процесах знаходять чи не найбільш яскраве вираження. Новотвори певного історичного періоду несуть у собі в стислому вигляді досить широку інформацію про особливості економічного,

політичного, культурного життя своєї епохи [7: 10]. У них виявляються ті мовні тенденції, які розвинулися в майбутньому. І чим важливіша епоха для певного суспільства, чим насиченіша вона важливими подіями, тим активніше реагує мова творенням нових слів, які забезпечують і вимоги суспільства, і вимоги самої мови, що розвивається.

Одним із перспективних напрямів дослідження мовної практики цього часу є з'ясування особливостей семантичної деривації. Семантичними неологізмами прийнято вважати похідні семантично значущі одиниці, утворені в результаті семантичної деривації [9: 6–11]. Суть семантичної деривації визначають по-різному, її розуміють як «утворення нових значень на основі існуючих» [2: 53], як «формування нових значень у семантичному полі одностороннього чи багатозначного слова» [4: 11], як «відношення семантичної похідності, які виникають між різними значеннями одного слова на рівні синхронної полісемії» [1: 15]. Наведені визначення об'єднуються думкою: результатом семантичної деривації є вже наявні в мові номени (номінативні одиниці – термін В. Нікітєвича [8: 25]) у новій для них функції номінації. До семантичних неологізмів у дослідженні зараховуємо також відносні неологізми, тобто ті лексичні одиниці, які існували в мові й раніше, але перебували на периферії її системи, були обмежені у своєму функціонуванні певними підсистемами.

Текстовим матеріалом для нашого дослідження стали епістолярні тексти видавців газет «Громадська Думка» і «Рада» Є. Чикаленка і В. Леонтовича та редактора Ф. Матушевського [3; 5; 14; 16; 17]. Цей перелік не вичерпує епістолярних джерел досліджуваного періоду, проте при їх значному текстовому обсязі їх і досі не залучено до всебічних мовознавчих студій.

Один із найпоширеніших способів вторинної номінації – метафоризація: перенесення відомих найменувань на нові реалії. Найпрозоріша мотивація нового значення простежується в конкретних іменниках, що називають предмети, явища, що їх через органи чуття людина сприймає як окремі субстанції з певними властивостями. Серед новосформованих значень у конкретних іменниках найчастіше простежуваною мотивацією є схожість за функцією або за внутрішніми чи зовнішніми ознаками – розміром, виглядом, формою, кольором.

Наприклад, слово *булава*, що має цілком зрозуміле матеріальне значення, стає символом влади: «*Всякі Ханенки, Суховієнки, Самойловичі лютують на Дорошенка, що приїхав з якоїсь Галичини і хоче вирвати «булаву» у їх і об'єднати Україну*» (Чикаленко). Слово *посада* разом зі значенням «формального документально закріпленого місця працівника в трудовому колективі, яке передбачає виконання певних обов'язків, посадові права і характер відповідальності» набуває значення *роботи*: «*От він і клопочеться, щоб знайти Вам посаду десь в теплім краю*» (Чикаленко).

За спільністю значення 'те, що добре вродило' використовується слово *жнива*: «*Поки уряд вважає кооперації громаотводом проти революції, треба користуватись і ширити їх якомога більше, колись з того будуть гарні жнива*» (Чикаленко). Слово *дані* набуває значення 'того, що було зібрано з

підпорядкованих територій»: «*Як приїду з Херсонщини, куди їду за данями, то буду писать Вам, а тепер спішу кінчити листа*» (Чикаленко). Слово *лабети* (*лапи* – словник Грінченка) у сполученні з прикметником *московський*, набуває негативного забарвлення і значення ‘тенета, пастка’, тобто ‘того, що позбавляє свободи’: «*Але й для такого банка варто попрацювати, щоб наші кооперативи не лізли в московські лабети*» (Чикаленко). Значення ‘чужої влади’ набуває слово *кормига*: «*Чи може ж такий нарід, що розуміє свободу, як право насильства над ближнім, жити не під чужою кормигою, і звідки взяти охоти працювати серед його*» (Леонтович). Розширює своє пряме значення і слово *вир*: «*Приїхавши з заграниці, скочив у такий вир, що аж голова обертом ходила, і ніяк не міг досі сісти за листа до Вас*» (Чикаленко). У цьому контексті воно за зовнішньою ознакою ‘місця в річці з круговим рухом води, що утворюється внаслідок дії протилежних течій’ набуває значення ‘бурхливого, стрімкого руху, який захоплює, утягає за собою’. Розширює значення і слово *публіка*, що, окрім «глядачів у театрі», набуває значення ‘людей, які за чимось спостерігають’: «*Я дуже жалкую, що Ви, найталановитіший з сучасних наших письменників, так мало відомі серед нашої публіки*» (Чикаленко).

Процес переосмислення конкретної лексики охоплював не лише окремі слова, а й цілі групи, пов’язані спільними елементами значення, функціональними сферами, синонімічними зв’язками, наприклад, слова із загальним значенням «грошові засоби». Зокрема, слово *видатки*, традиційне значення якого «умолот», починає вживатися на позначення витрат: «*Мені дуже прикро, що се Вам знову випадуть великі видатки*» (Леонтович). Схожої семантики набуває іменник *збитки* (традиційне значення: 1) надлишок; 2) збитки робити – бешкетувати; 3) на збитки – на зло (словник Грінченка): ... *збитки на дорогу громада прохає дозволити їй повернути* (Леонтович). Можна припустити, що нового значення слово набуло за аналогією до російського *убыток*. У значенні ‘прибутку’ в епістолярії того часу вживалися іменники *здобуток*: «*По бажанню авторів можна погодитися на якусь частину зі **здобутка***» (Леонтович) та *користь*: «...*драматурги мають і так велику **користь** за свої твори...*» (Чикаленко).

Друге місце за продуктивністю названих процесів займають дієслова, наприклад: *підпирати* газету – ‘підтримувати матеріально’, *збавити* кошту – ‘зробити знижку’, *напотпувати* розуму – ‘вчити’, *правити* викуп – ‘вимагати’, *начхат* на Думу – ‘байдуже ставитись’, *кипить* душа – ‘нуртує’ тощо. Розширюється лексична сполучуваність багатьох дієслів. Наприклад, *погода стоїть* – ‘тримається’ і *справи стоять* – ‘не йдуть’; *вести* агітацію – ‘проводити’ і *вести* лінію – ‘дотримуватись’. Значну частку серед семантичних неологізмів займають дієслова на позначення процесів написання та редагування літературних творів та статей: *чистити* статті – ‘редагувати’; *вистигне* – ‘утратить актуальність’: «*Доки я напишу другу половину, воно **вистигне***» (Матушевський); *доточити* – ‘дописати’: «*Може, гуляючи, я ще що-небудь **доточив** би, щоб вийшов вже повний аркуш*» (Чикаленко).

Досить значною групою серед семантичних неологізмів виступають прикметники на позначення зовнішніх властивостей предметів, які

переносяться на ознаки суспільних явищ. Це, зокрема, такі прикметники, як *мертвий*: «*Новин добрих нема — сезон мертвий*» (Чикаленко); *брудний*: «... не дайте Товариства в якісь **брудні руки**, бо буде Вам великий гріх» (Чикаленко); *вузький*: «*Огляди Ваші певне будуть не гірші, як були. Добре, що Ви згодились, бо вузькі люде хотять очевидно завалити те, що будується не під їх приводом...*» (Чикаленко); *голосний*: «*Напевне, суд не присудить нас в тюрму, а процес може вийти **голосний і цікавий***» (Чикаленко); *глухий*: «*Торік я всіх здержував, во ім'я діла, коли велась одверта боротьба між Грінченком і Леонтовичем; тепер приходиться робити те ж саме, коли йде **глуха**, підсудна **боротьба** між тим же Грінченком і Грушевським*» (Чикаленко); *сірий*: «*Ми для нього **сіра пляма** — пани, він не бачить між нами білих і чорних точок, для нього ми всі однакові*» (Чикаленко); *сіренький*: «*Нашу газету ведуть середні люде, а через те й **газетка сіренька***» (Чикаленко); *темний*: «...*село буде ще багато літ мертво і од нас не втече ніколи, бо воно косне і **темне***» (Чикаленко); *свіжий*: «...*я вчитав в «Трудах катеринославського з'їзду сільських хоз'яєв» і тепер під **свіжим враженням** можна було б вставити висновки «опытных полей»*» (Чикаленко).

Нове значення слова може базуватися на метонімії — перенесенні назви за суміжністю явищ. Її основою можуть служити просторові, події, синтагматичні та логічні відношення між різними категоріями, що стосуються дійсності та її відображення в людській свідомості. В епістолярії ми виявили такі метонімічні перенесення: із соціальної організації на сукупність її співробітників та приміщення: «*Продовольствена Управа прокралась і її скинули, в нову ніхто не хоче йти, то й хліба нема кому забирати*» (Чикаленко); із цілого на частину і навпаки, наприклад, *народ*: «*Дякуючи історичним та іншим причинам наша **інтелігенція** не придбала ніякого довір'я у народа, і де він мав силу, він там на виборах попровалював нас*» (Чикаленко); *німець*: «*Цілком можливо, що **німець прорве і розгромить...***» (Чикаленко); *мужик*: «*Вся ж наша держава злодійська — від царя до мужика, за нікчемними винятками; все царським режимом здеморалізовано до самого споду, загинилось до дна, і я не знаю, хто і що зможе дезинфіциувати цю гнилятину*» (Чикаленко).

Процес семантичної модифікації в мові епістолярії охоплює не лише загальні назви. Він поширюється на антропоніми, топоніми, які вживаються в переносному, узагальненому значенні, набувають ознак символів. Це переважно оніми відомих політичних, громадських, історичних, культурних діячів, наприклад, *богданівці* — члени військового полку імені Б. Хмельницького: «*Я висловив свою радість, що Петрусь вийшов з полку, бо **богданівці**, напевне, під впливом частини кийвського громадянства, не схотять йти на фронт*» (Чикаленко); *соколи* — вихованці гімнастично-спортивного товариства «Сокол»: «*Соколи зібрали скрізь добрі жнива, а в Кієві опеклись, бо тут і своїх потреб багато, то тут люде не такі щедрі, та до того й галичан в Кієві частіше бачуть і краще знають, як на провінції*» (Чикаленко). Загальними назвами стають такі топоніми, як *ольстерці*: «*Ми тільки перелякаємо великоросів в центрі і своїх **ольстерців** вже є й приклади*» (Чикаленко), та *вансальці*: «*У Вас тепер тільки вирвалась думка, що наша нація — «якась нація недолюдки», а я вже більше 10 років кажу, що вона нікчемна, що навряд чи вона буде вартнішою*»

за **провансальців**» (Чикаленко). Вони вживаються на позначення людей, які задовольняються малим і не вимагають незалежності своєї державі.

У названій функції рідше виступають топоніми, історичні назви подій, що проєктуються на сучасну політику, громадське життя, спорт тощо: *Лук'яновка* – 'в'язниця': «*Це не санаторія, а гостинниця 2-го класа. Шум, гвалт дитячий, не дають спокою, бо весь будинок труситься, коли діти бігають. Проте, як переходна ступінь до Лук'яновки – нічого собі*» (Чикаленко); *Никольська Слобідка*: «*Левко не вірить моїм прогнозам і сподівається, що діло дійде до Никольської Слобідки*» (Чикаленко). Точне значення цього виразу встановити не вдалося, проте можна припустити, що «Никольська Слобідка» вживається тут на позначення київського заводу з виготовлення і ремонту артилерійської зброї «Арсенал» – тобто до збройного повстання серед робітників.

До історичних подій відсилають нас такі семантичні неологізми, як *Берестечко та загребський процес*. Битва під Берестечком, яка відбулася під час національно-визвольної боротьби українців під проводом Б. Хмельницького 28 червня 1651 року є для багатьох уособленням поразки. До того ж, не просто поразки, а поразки, що сталася через зраду. У такому ж значенні цей топонім використовується і в епістолярії Є. Чикаленка: «*В мене душа болить, як здаю, що не стане снаги дотягнуть «Раду» до кінця року і доведеться припинити. Се ж буде для нас гірше Берестечка*». Словосполучення *загребський процес* відсилає нас до історії Хорватії, де в 1909 році відбувся гучний судовий процес над громадськими діячами-сербами, яких звинуватили в державній зраді. Більшість доказів були фальсифікованими. У переносному значенні воно вживається на позначення 'вигаданої справи': «*Втечу в Петербург хіба тоді, як війна почнеться, бо напевне вигадують якийсь загребський процес, або чорносотенці на ліхтарі повішають*» (Чикаленко).

Формування нових значень відбувається і внаслідок термінологізації. Загальноновживані слова входять у систему спеціальних найменувань певної галузі науки чи техніки і набувають термінологічного значення. Найбільш виразно виявлялися названі процеси в сфері суспільно-політичної та економічної лексики. У досліджуваній епістолярії найбільше таких слів виявилось у сфері видавництва, яке було дуже близьким візантійським адресатів. Зокрема, нового значення набувають такі загальноновживані слова: *аркуш* (у Грінченка – листок паперу) набуває значення друкованого аркушу із визначеним числом знаків, який служить одиницею виміру виконаної автором праці, обсягу твору: «...*комітет редакційний заплатить Вам по 40 рублів за аркуш (на папір стане)...*» (Чикаленко); *відбиток* (у словнику Грінченка зафіксовано кілька значень дієслова «відбивати»: відбивати, відштовхувати, відображати. Можемо припустити, що зафіксоване нами слово відбитки, походить від дієслова зі значенням відображати) у значенні копії: «*Щодо відбитків, то Науменко зробить для Вас 500 примірників*» (Чикаленко); *зшиток* (у Грінченка «зошит») набуває значення зошита із віршами чи оповіданнями: «*Поки була сімба, не міг зього зробити, але зараз вже почав переписувати і цими днями надішлю весь зшиток*» (Леонтович); *місячник* (у Грінченка «лунастик»)

набуває значення «місячний журнал»: «...будуть дозволені **часописи і місячники**...» (Леонтович); *номер, число* – у значенні числа, номера журналу (Чикаленко); *оглав* (у Грінченка – уздечка) у значенні заголовка, зміст: «...через **оглав** бачу, що має бути добра» (Леонтович); *складка* (у Грінченка – складчина) набуло значення збірник творів: «Як же в вас **складка**?» (Леонтович); *тітул* (у Грінченка – звання) набуває значення назви, заголовку книжки або ж навіть першої сторінки, на якій надруковано заголовок, ім'я автора, назва видавництва, місце видання тощо: «Напевне я **передплатив** би, щоб не робити Вам з тим клопоту, другий примірник цієї книжки, але, на жаль, не пам'ятаю зовсім її **тітула**...» (Леонтович).

Жанрові найменування літературних творів також поступово виробляються із загальноновживаних слів. Так виникають *допис* (у Грінченка – кореспонденція) – використовується для позначення статті чи повідомлення, написаної для газети, журналу кореспондентом або читачем: «Через те **поспішаюся повідомити Вас і прохати вибачення, що не можу написати того дописа**» (Леонтович); *розправа* використовується в значенні літературної статті: «...маю надію, що С.П.В. не злякаються надрукувати Вашу **розправу**» (Леонтович); *розвідка* – наукова чи публіцистична стаття: «...доручена мені одна **публіцистична розвідка**» (Леонтович); *образок* набуває значення невеликого художнього твору; *оповістка* – письмове повідомлення про щось, зазвичай рекламного характеру; *фейлетон* – невеликий літературно-публіцистичний твір, у якому висміюються та засуджуються певні вади, потворні явища суспільного життя: «Звертаюся до Вас з уклінним проханням, щоб Ви не забували за нас і прислалі нам хоч коли-не-коли **белетристичні фейлетони**» (Чикаленко).

Трохи менше в епістолярії досліджуваного періоду було виявлено загальноновживаних слів, якими стали позначатися економічні поняття: *запродажня* – документ про продаж: утворене від значення слова запродувати – остаточно комусь продавати: «...кілька день зранку до вечора **морочився з складанням запродажньої, але нарешті запродажню таки зробили**» (Леонтович); *закладна* – документ про закладення майна за гроші кредиторів – утворене від одного із восьми значень слова закладати, виявлених у словнику Грінченка, – заставляти щось: «Мені якби **роздобути хоч в позику на льотних умовах тисяч десять до октябрю 1913, коли кінчається строк закладній, по якій мої покупці землі остались мені винні**» (Чикаленко); *уступка* – знижка: утворене від дієслова уступати, що одним із чотирьох значень у словнику Грінченка має значення «скидати в ціні»: «Ви можете надіслати «Байки» Глібова і портрети Шевченка, Котляревського та Квітки з такою самою **уступкою, як їх видавці**...» (Леонтович). Усі вони утворені від відповідних дієслів. При цьому домінуючим для творення терміна стає якесь одне зі значень полісемантичного слова.

Термінологізуються й такі сполучення слів, як *гуртова продаж*, *дрібна продаж*: «**Дрібна продаж часопису йде дуже кепсько**» (Чикаленко); *дрібний кредит*, *мілкий кредит*: «працює помішником інспектора по **мілкому кредиту**» (Чикаленко); *позичкове товариство* (Матушевський); *нерухомі майна*: «Одні

кажуть, що на заграничні інституції не можна одписувати **нерухомі майна**, а тутешні раз у раз можуть закрити» (Чикаленко). У соціально-політичній сфері термінами стали прикметники *ліві і праві* – на позначення політичних сил: «Добре було б, якби се був орган української **правої партії**, яка, як чутно, має заснуватись, щось на кшталт української суспільно-християнської» (Чикаленко).

Одночасно з термінологізацією значень загальноновживаних слів, з уточненням семантики деяких відомих здавна термінів відбувався і зворотний процес – детермінологізація. Серед слів спеціального вживання, що переосмислювалися, значну кількість становили терміни іншомовного походження. У частини з них переносні значення з'явилися на українському ґрунті одночасно із запозиченням самого слова, тобто вони були фактом мови-джерела; в інших виникли під впливом мови-посередника. Засвідчуються і факти переносного вживання термінів, що є явищем специфічним для української мови. Із технічної термінології найчастіше переосмислюються такі терміни, як *апарат, машина, механізм, елемент, буфер, таран*: «Я знаю, що у вас стане уміння бути **буфером** між отими двома **таранами**, що битимуть Вас з обох боків...» (Чикаленко); «Треба нам завойовувать городські **буржуазні елементи**, бо він них тільки піде в село нац[іональна] свідомість» (Чикаленко). Активніше, порівняно з термінами інших наукових галузей, зазнавали переосмислення терміни природознавства й медицини. Вони використовувалися для позначення явищ суспільного життя, наприклад: ««Рада» ще й підтримує свого зайду, зробилася його **послушним органом**...» (Чикаленко); «Смерть «Слова» навіває погані думки про нашу долю. Боюсь, що се **починається епідемія**» (Чикаленко); «Хочеться вже й мені **пустити свою душу під чорний пар і пожити зоологічним життям**» (Чикаленко); «Щось там у вас в Петербурзі завелось погане, вмішалась якась **бактерія розкладу** («розложения») і погані сопухи (як у нас кажуть) пішли з Петербургу» (Чикаленко); «Я думав, що **революція оживить, оздоровить наш народ**» (Чикаленко); «Вся ж наша держава злодійська – від царя до мужика, за нікчемними винятками; все царським режимом здеморалізовано до самого споду, загинилось до дна, і я не знаю, хто і що зможе **дезинфіцирувати цю гнилятину**» (Чикаленко).

Широкого літературного вживання набувають терміни фізики, хімії, математики: «Оттак міркую собі, коли лежу слабкий, а як піддужаю, то вже й не хочеться помирати, хочеться ще пожити, побачити – як воно **викристалізується**» (Чикаленко); «Може, в душі у його єсть якийсь **осадок проти мене**, але я всіма силами намагаюсь **розтворити той осадок**, щоб його не було» (Чикаленко); «Поки уряд вважає кооперації **громоотводом** проти революції, треба користуватись і ширити їх якомога більше, колись з того будуть гарні жнива» (Чикаленко). Спостерігається використання термінів релігійних: «Може, Вам пощастить написати таку книжечку, яка буде нашим **катехізисом** і повертатиме до українства» (Чикаленко); «Щодо **голосів пастви**, то про се дбаєм і сподіваємся, що їх буде немало» (Чикаленко); «Про банк я висловив тільки свою особисту думку, а інші, особливо **неофіти**, надають сій справі величезне значіння, отже далеко від того, яке надаєте їй Ви» (Чикаленко).

Аналіз епістолярії кінця XIX – початку XX ст. показав, що семантична деривація була одним із продуктивних шляхів творення нових слів. Серед традиційних шляхів вторинної номінації (метафори й метонімії) переважна більшість нових значень виникла внаслідок метафоризації. Найчастіше її джерелом стають іменники. Набуваючи нових переносних значень, вони збільшують свій семантичний обсяг та розширюють сферу можливих поєднань з іншими словами. Друге місце за продуктивністю названих процесів займають дієслова. Ще менше – прикметників, зокрема на позначення зовнішніх властивостей предметів, які переносяться на ознаки суспільних явищ. Розглядаючи приклади, можна простежити таку залежність: що багатозначнішою, інформативно насиченішою є лексема, то легше вона метафоризується. Метафоризації лексеми сприяє також і неточний семантичний контур, який збільшує ймовірність того, що другорядний емоційно-оцінний компонент значення виявиться основним у метафоричному значенні. Випадки перенесення найменування на базі метонімії траплялися рідше. Цей тип називання пов'язаний із тим, що два і більше явища перебувають у якихось відношеннях, що й дає підстави назвати їх одним словом. Процес пересмислення конкретної лексики охоплював не лише окремі слова, а й цілі групи, пов'язані спільними елементами значення, функціональними сферами, синонімічними зв'язками. Також він стосувався антропонімів, топонімів, які вживалися в переносному, узагальненому значенні, набули ознак символів. Важливим чинником семантичних зрушень також стала зміна сфери функціонування лексичних одиниць, що зумовлено частковою термінологізацією та детермінологізацією під впливом екстралінгвальних чинників. Активне залучення епістолярних текстів кінця XIX – початку XX ст. до лінгвістичних досліджень дозволить не лише виявити лексичні одиниці, які мають достатній лексико-семантичний потенціал для відтворення в сучасному літературному мовленні, а й сприятиме перегляду та об'єктивній оцінці ролі українських громадських діячів того часу в процесі формування єдиної літературної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Зализняк А.** Семантическая деривация в синхронии и диахронии: проект «Каталога семантических переходов» / А. Зализняк // Вопросы языкознания. – 2001. – № 2. – С. 13–25.
2. **Левицкий В.** Семантическая деривация: универсальность или специфичность? // Теоретические аспекты деривации: Межвуз. сб. науч. тр. – Пермь. – 1982. – С. 53–62.
3. **Леонтович В.** Зібрання творів: У 4 т. / Упорядник О. Леонтович. – К., 2004–2006. Т. 4. Доповідь. Статті (1901–1930). Літературні спостереження (1928–1933). Листи (1893–1927). – К., 2006. – 480 с.
4. **Мазурик Д.** Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-ті роки XX ст.): автореф. дис. ... канд. філол. наук / Д. Мазурик. – Львів. – 2002. – 21 с.
5. **Миронець Н.** Листи Федора Матушевського до Євгена Чикаленка (1917 рік) / Надія Миронець // Український археографічний щорічник. – К., 2006. – Т. 13–14. – Вип. 10–11. – С. 640–675.
6. **Муромцева О.** Головні процеси в розвитку лексичного складу української літературної мови другої половини XIX – початку XX ст. // Мовознавство. 1983. – № 6. – С. 18–25.
7. **Муромцева О.** Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. / О. Муромцева. – Харків: Вища школа, 1985.

– 152 с. 8. **Никитевич В.** Основи номинативной деривации / В. Никитевич. – Минск: Вышэйшая школа. – 1985 – 155 с. 9. **Семантичні** неологізми як результат семантичної деривації / Ж.В. Колоїз // Вісник ХНУ: Серія: Філологія. – Харків, 2005. – № 659. – Вип. 44. – С. 6–11. 10. **Словарь** української мови / за ред. Б. Грінченка: в 4 т.; фотопередрук. – К.: Лексикон, 1996. 11. **Українська** мова: енциклопедія / [В.М. Русанівський (голова ред. кол.); НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні; Інститут української мови – 2 вид., випр. і доп. – К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с. 12. **Франко І.** Твори: В 20-ти т. К., 1955, Т. 17. – С. 343–345. 13. **Хванько А.** (Кримський). Наша язикова скрута і спроби зарадити лихові // Зоря, 1891, Ч. 24. – С. 472–476. 14. **Чикаленко Є.**, Стебницький П. Листування. 1901 – 1922 роки / Упоряд.: Н. Миронець, І. Старовойтенко, О. Степченко. Вступ. ст. Н. Миронець, І. Старовойтенко. – К.: Темпора, 2008. – 628 с. 15. **Чикаленко Є.** Листування. 1902 – 1929 роки / Є. Чикаленко, В. Винниченко / Упор. та вступ. ст. Н. Миронець. – К.: Темпора, 2010. – 448 с. 16. **Якобчук С.** Листування Ф.П. Матушевського з М.С. Грушевським як історичне джерело / С.О. Якобчук // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2009. – Вип. 13. – С. 368–381. 17. **Якобчук С.** Листування Ф.П. Матушевського до С.О. Єфремова (1901–1917 рр.) як джерело дослідження громадського і культурного життя України початку ХХ століття // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – Т. 20. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 2010. – С. 217–239.